

RAAP-Adviesdocument 314

Herinrichting Woldpoort-Paardenmarkt te Steenwijk, deelgebied 1: zone Woldpoort

Gemeente Steenwijkerland.

Een begeleiding van de grondroerende werkzaamheden

Presentatie van de voorlopige resultaten

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Steenwijkerland

Titel: Herinrichting Woldpoort-Paardenmarkt te Steenwijk, deelgebied 1: zone Woldpoort, gemeente Steenwijkerland. Een begeleiding van de grondroerende werkzaamheden. Presentatie van de voorlopige resultaten.

Status: definitief

Datum: juli 2008

Auteur: [REDACTED]

Projectcode: STWP2

Bestandsnaam: ADV-314-STWP2.doc

Projectleider: [REDACTED]

Projectmedewerkers: [REDACTED],_drs. [REDACTED], leden van de werkgroep archeologie Steenwijk (WAS)

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: in voorbereiding

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 26754

Bewaarplaats documentatie: Kantoor RAAP Oost te brummen

Autorisatie: [REDACTED]

ISSN: 0295-6369

RAAP Archeologisch

telefoon: [REDACTED]

Adviesbureau B.V.

telefax: [REDACTED]

Leeuwenveldseweg 5b

E-mail: [REDACTED]

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2008

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van Gemeente Steenwijkerland heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau de in de maanden maart en april van 2008 de ontgrondings- en aanlegwerkzaamheden ten behoeve van de herinrichting van het gebied Woldpoort-Paardenmarkt archeologisch begeleid. De begeleiding diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van de aanwezige archeologische resten. De aanwezigheid van archeologische resten werd vermoed op basis van de resultaten van het in 2006 uitgevoerde bureauonderzoek met veldinspectie (Berghe, van den, 2006).

Het primaire doel van de archeologische begeleiding was het documenteren en registreren van eventuele archeologische resten die aan het licht zouden kunnen komen tijdens ontgrondings- en aanlegwerkzaamheden. Door middel hiervan kon informatie verworven worden over de aard, omvang, datering, (diepte)ligging en kwaliteit (gaafheid en conservering) van de aan te treffen archeologische resten. In deze rapportage wordt een deel van de archeologische begeleiding van de grondroerende werkzaamheden ten behoeve van de herinrichting gerapporteerd. Het betreft de presentatie van de voorlopige resultaten van de archeologische begeleiding van de vervanging van de waterleiding ter hoogte van Chinees-Indisch restaurant Shanghai. Aan het eind van de herinrichtingswerkzaamheden zullen de hier vermelde onderzoeksresultaten worden gerapporteerd in één basis rapportage.

1.2 Administratieve gegevens

Algemeen

- *opdrachtgever:* gemeente Steenwijkerland
- *aanleiding onderzoek:* Herinrichting Woldpoort-Paardenmarkt
- *datum uitvoering veldwerk:* april 2008

Locatiegegevens (zie tevens figuur 1)

- *plangebied:* Woldpromenade/ Paardenmarkt
- *deelgebied:* deelgebied 1: zone Woldpoort
- *plaats/gemeente:* Steenwijk
- *provincie:* Overijssel
- *grondgebruik plangebied:* verhard
- *oppervlakte plangebied:* circa 4 m²
- *centrumcoördinaten (X/Y):* 203.960/533.575

1.3 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een begeleiding van de grondroerende werkzaamheden. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen die gelden in de archeologische beroepsgroep c.q. de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1. RAAP beschikt over een eigen opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

2 Bureauonderzoek

2.1 Inleiding

Voorafgaand aan het huidige veldonderzoek is in mei 2006 door RAAP een bureauonderzoek met veldinspectie uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen (van den Berghe, 2006). Daartoe zijn de reeds bekende aardkundige, archeologische en historische gegevens verzameld. In het kader van deze rapportage wordt een locatiespecifieke samenvatting, aangevuld met enkele nieuwe inzichten, van de historische en archeologische gegevens van het bureauonderzoek gegeven, evenals de conclusie en aanbevelingen.

2.2 Resultaten

De Woldpoort gaat terug tot het midden van de 14e eeuw. De poort is gebouwd met de aanleg van de Steendijk, de tegenwoordige Tukseweg. Gelijk met de weg is ook de Woldbrug en het Woldschut aangelegd. Het Woldschut bevindt zich even buiten het hier beschreven plangebied. Of de Woldpoort ook het oudste door mensen gebouwde structuur ter plaatse is, valt te betwijfelen. Er wordt melding gemaakt van een nog oudere omwalling van de stad. Deze omwalling zou al in de 13e eeuw aangelegd zijn (Augusteijn, 2002).

De oudste kartografische weergave van dit deel van het plangebied dateert uit circa 1557 (figuur 2). Deze weergave is gemaakt door de bekende kaartenmaker [REDACTED] in opdracht van de Spaanse koning, de toenmalige landheer. Hierop is een forse toegangspoort naar de stad te zien. Alle wegen uit de stad komen hier samen om via de Steendijk de stad in westelijke richting te verlaten.

Het aanzien van de poort veranderd in de navolgende eeuwen niet veel. Diverse weergaven laten een rechthoekig poortgebouw zien. Voor de poort heeft mogelijk een zogenaamde 'voorpoort' gelegen, een door een omheining en wal versterkte grachtovergang voor de poort waarin men, beschermd door de poortwachters, voor korte duur wagens [REDACTED] voordat deze de stad in gingen (van den Kornput, 1581 en [REDACTED], 1592; figuur 3). Deze voorpoort komt echter niet op alle tekeningen voor. Zo laat [REDACTED] (1581 en 1592) de toenmalige stadsgracht direct tegen de stadsmuur aan lopen en ligt er een vaste waterovergang direct voor de poort (figuur 4).

Tussen 1592 en 1627 zijn, vanwege veranderende militaire strategieën en verbeteringen van de gebruikte wapens, de oude vestingwerken aangepast en nieuwe aangelegd. Bij soortgelijke aanpassingen en vernieuwingen van de stadswallen van andere steden in Nederland zijn voor de bestaande stadsmuren dikke aarden wallen opgeworpen. Het beeld dat door o.a. [REDACTED] wordt geschetst, geeft een goed beeld van de aanpassingen en vernieuwing van de vestingwerken (figuur 5). De oorspronkelijke muurtorens zijn verdwenen en vervangen door uitstekende bastions. De oude stadspoort steekt als een brede rechthoekige toren iets buiten de wallen uit. Het water uit de stadsgracht loopt tot direct aan de stadspoort. De oude vaste verbinding over de gracht is vervangen door een ophaalbrug.

Herinrichting Woldpoort-Paardenmarkt te Steenwijk, deelgebied 1: zone Woldpoort, gemeente Steenwijkerland. Een begeleiding van de grondroerende werkzaamheden. Presentatie van de voorlopige resultaten.

In de 18e eeuw werd het niet meer noodzakelijk geacht Steenwijk als vestingstad te laten fungeren. De vestingwerken werden niet geslecht, maar wel in 1710 beplant met bomen. In datzelfde jaar werden de ophaalbruggen vervangen door vaste dammen. Tijdens later in de 18e eeuw uitgevoerde vernieuwingen aan de dammen zijn deze vervangen door vaste bruggen.

Een in 1954 nagetekende 19e eeuwse prent geeft een laatste beeld van de restanten van de oude Woldpoort (figuur 6). Van de poort rest nog een poortboog in een aarden wal. Of delen van de oorspronkelijke bovenbouw in gebruik zijn genomen als woning of dat er een nieuw gebouw is neergezet, is niet geheel met zekerheid te zeggen. In 1829 wordt de Woldpoort gesloopt en worden de wallen en bolwerken ten zuiden van de poort gedeeltelijk geslecht. Met de afgegraven grond worden de naastgelegen stadsgrachten gedempt. Pas in 1845 slecht men de wal ten noorden van de Woldpoort. In 1866 wordt de wal tussen de Woldpoort en de Gasthuispoort definitief gesloopt. Tijdens rioleringswerkzaamheden in 1950 zijn delen van de Woldpoort aangetroffen. Er zijn geen meldingen van het aantreffen van muurresten uit latere tijd.

2.3 Conclusie bureauonderzoek

Aan de hand van de resultaten van het uitgevoerde bureauonderzoek met veldinspectie bestaat er binnen de grenzen van de deellootatie vrijwel een zekere kans op het aantreffen van intacte archeologische resten van de voormalige Woldpoort, de voormalige waterovergangen, grachten en beschoeiingen. Er is een grote kans dat bij grondwerkzaamheden stads(poort)georiënteerde mobilia aangetroffen worden. Er is een kleine kans op het aantreffen van militaria en/of delen van wapens en munitie uit de 16e en 17e eeuw. Resten ouder dan de Middeleeuwen worden niet verwacht als kan de aanwezigheid ervan niet uitgesloten worden.

Er zijn tijdens de veldinspectie in dit deel van het plangebied geen bodemverstoringen aangetroffen zodat de gaafheid en conservering van de aanwezige archeologische resten naar verwachting goed zal zijn.

2.4 Aanbevelingen bureauonderzoek

Op grond van de resultaten van het bureauonderzoek met veldinspectie wordt aanbevolen de zones waar archeologische resten te verwachten zijn (de verschillende grachtlopen, de oude vestingwallen, de stadspoort, de zone met militaire werken, de bruggen en dammen en de schutsluis) nader archeologisch en historisch te onderzoeken. Bij bodemingrepen ondieper dan 0,5m -Mv (huidig maaiveld) en de aanleg van kabels en leidingen kan volstaan worden met een begeleiding van de werkzaamheden door leden van de Werkgroep Archeologie Steenwijk (WAS).

De diepere bodemingrepen, dieper dan 0,5m -Mv dienen plaats te vinden onder archeologische begeleiding van een ter zake kundig en ervaren archeoloog met aantoonbare periode-, context-, materiaal- en gebiedspecifieke kennis. Hierbij kan volstaan worden met een archeologische begeleiding van de verwijdering van de oude en de aanleg van de nieuwe kabels en leidingen.

3 Begeleiding

3.1 Inleiding

In het kader van de herinrichting van het plangebied Woldpoort-Paardenmarkt hebben archeologen van RAAP Archeologisch Adviesbureau in samenwerking met leden van de Werkgroep Archeologie Steenwijk (WAS) diverse grondroerende werkzaamheden begeleid. Een van de te begeleiden werkzaamheden was de vervanging van de aansluitingen van de bestaande waterleiding ter hoogte van de kop van de Woldpromenade.

3.2 Resultaten

Wijze van aantreffen en methode van documenteren

Tijdens het begeleiden van de graafwerkzaamheden bij de voormalige sluis op het centrale deel van het plangebied, werd door grondwerkers gemeld dat er bij de graafwerkzaamheden ten behoeve van de vernieuwing van de waterleiding ter hoogte van het Chinees-Indisch restaurant Shanghai, aan de oostzijde van het plangebied muurresten waren aangetroffen. Al tijdens de eerste vluchtige inspectie op vrijdagochtend 1 april bleek het te gaan om fors muurwerk van hoge ouderdom in een sleuf van circa 2m lang en 1m breed (figuren 7 & 8). Uit de woorden van de grondwerkers kon geconcludeerd worden dat er die dag niet verder gegraven zou worden. Hierop werd besloten de muurresten de maandag na 't weekend nader te onderzoeken.

Maandag 4 april 2008 bleek bij dat er door de grondwerkers toch verder was gegraven en dat daarbij de vrijdag zichtbare muur was doorgebroken en er van een andere, kruisende, muur een fors stuk muur was weggebroken (figuren 9, 10 & 11). Ondanks de verstoring was nog een substantieel deel van het muurwerk zichtbaar zodat de informatieve waarde van het muurwerk niet verloren gegaan was.

De ontstane werkput was verworden tot een L-vormige werksleuf met een totale lengte van circa 4m en een breedte van 1m.

Gezien de deadline de waterleiding voor 09.00 uur weer aangesloten te hebben konden de aanwezige resten enkel licht opgeschoond en gefotografeerd worden. Enkele globale maten konden genomen worden. Precieze inmetingen, waaronder die van de exacte ligging van de muurresten, konden niet gedaan worden. De ligging is hierdoor geschat aan de hand van de bestaande gebouwen en wegen. De schatting is echter wel zo nauwkeurig uitgevoerd dat er betrouwbare resultaten verkregen zijn. Baksteen- en mortelmonsters zijn niet genomen. Dit wordt gezien als werkzaamheden behorend bij een opgraving.

Aard, omvang, (diepte)ligging en datering van de aangetroffen resten

De aangetroffen archeologische resten bestaan uit bakstenen funderingsresten en aangrenzende stedelijke ophogingslagen.

De bakstenen funderingsresten betreffen een oost-west en een noord-zuid georiënteerde stukken muurwerk (figuur 12). De noord-zuid georiënteerde muur is in verband gemetseld met de oost-west georiënteerde muur en vormt daarmee een hoek van 90°. De oost-west georiënteerde muur lijkt, blijkens puinresten in de

Herinrichting Woldpoort-Paardenmarkt te Steenwijk, deelgebied 1: zone Woldpoort, gemeente Steenwijkerland. Een begeleiding van de grondroerende werkzaamheden. Presentatie van de voorlopige resultaten.

westwand van de op 1 april gegraven waterleidingsleuf, in westelijke richting verder te gaan (zie figuur 8). Dit is echter niet geheel zeker. Op basis van de lichtere kleur van de mortel van de muur in de westwand, bestaat de kans dat dit een losstaand(e) muur(deel) betreft. Vanwege reeds aanwezige kabels en leidingen was een nadere bepaling van het verloop en verdere omvang van het muurwerk onmogelijk.

De top van de aangetroffen muurresten bevinden zich op een diepte van maximaal circa 30 cm -Mv. De onderkant van het muurwerk kon vanwege de aanwezigheid van kabels en leidingen en de geringe omvang van de leidingsleuf niet bepaald worden. Wel kon vastgesteld worden dat zich in ieder geval nog tot minimaal 40 cm onder het onderste niveau van de leidingsleuf (circa 2 m -Mv) intact muurwerk bevond. Het muurwerk is opgebouwd uit primair gebruikte roodbakken bakstenen met een formaat van 24x12x6 cm (LxBxH). Een dergelijk steenformaat valt ruwweg te dateren in de 15^e tot de 17^e eeuw. Een scherpe datering is niet te geven vanwege het ontbreken van voldoende meetgegevens. Een 10-lagenmaat of het metselverband kon niet bepaald worden, evenmin konden de voorkomende steenformaten onderlig vergeleken worden. Op basis van het ontbreken van een nette afwerking van de buitenzijden van de muren, mag aangenomen dat het van oorsprong ondergrondse funderingsresten zijn. Ook de ligging ten opzichte van het huidige maaiveld versterkt dit vermoeden.

De muurresten zijn tot circa 130 cm -Mv circa 60 cm breed. Daaronder verbreden de muren zich door middel van vertanden. Op de 2^e vertanding, op circa 150 cm -Mv, zijn de muren circa 70 cm breed.

Er is gevoegd met grijze tot licht geelgrijze schelpkalkmortel. De hechting van de mortel is niet overal even sterk. Op enkele plaatsen kon deze moeilijk van de stenen verwijderd worden, op andere plaatsen was deze vrij los en kon het met slechts een harde bezem verwijderd worden. De wisselende kwaliteit van mortel is oorspronkelijk en niet beïnvloed door het verblijf onder de grond.

De noord-zuid georiënteerde muur is vermoedelijk in de 19^e eeuw hergebruikt als fundering voor een nieuw gebouw. Dit is aan te nemen op basis van de aanwezigheid van 19^e eeuwse bakstenen (gele bakstenen in IJssel- of waalformaat, ook wel Friese geeltjes genoemd; 16x8x3,5 cm) in de top van het muurwerk (zie figuur 9).

De locatie (aan de kop van de Woldpromenade), de breedte, de gebruikte baksteen en het toegepaste voegmateriaal en de kartografische weergave van een toegangspoort op deze locatie, maken het zeer aannemelijk dat tijdens de begeleiding van de vernieuwing/aanleg van een nieuwe waterleiding, (intacte) resten van de voormalige Woldpoort zijn aangetroffen.

Fysieke kwaliteit (gaafheid en conservering) van de aangetroffen resten

Ondanks lokale verstoring van delen van het aangetroffen muurwerk tijdens de aanleg van de waterleidingsleuf en door aanleg van een soortgelijke sleuf in het recente verleden, vermoedelijk 1950, bevinden zich in dit deel van het plangebied vanaf circa 25cm -Mv tot ruim 2m -Mv zeer gave en goed geconserveerde archeologische resten

4 Conclusie, waardering en aanbevelingen

4.1 Conclusie

De begeleiding van de grondroerende werkzaamheden heeft de aanwezigheid van relatief gave archeologische resten aangetoond. Het betreft waarschijnlijk, zoals verwacht op basis van het uitgevoerde bureau onderzoek met veldinspectie, resten van de voormalige westelijke toegang van de stad, de Woldpoort. Gebleken is dat alle archeologische verschijnselen op de onderzoekslocatie goed geconserveerd waren.

4.2 Waardering

Conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.1) is een waardering van de onderzoekslocatie uitgevoerd. Hierbij zijn ondermeer de gaafheid van de vindplaats, de conservering van sporen en vondstmateriaal en de zeldzaamheid van de aangetroffen resten gewaardeerd.

Voor de funderingsresten heeft dit geleid tot de onderstaande waardestelling:

Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Zichtbaarheid		2	
	Herinneringswaarde	3		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid		2	
	Conservering	3		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3		
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde	3		
	Representativiteit	3		
Selectieadvies:	Behoud in situ. Indien planvorming dit niet mogelijk maakt, behoud ex situ door middel van opgraven.			

Tabel 1. Scoretabel waardestelling.

De bij de begeleiding aangetroffen archeologische resten zijn thans niet meer als zodanig zichtbaar. Doorgaans krijgen niet zichtbare archeologische resten geen score op dit criterium. De oorspronkelijke bovenbouw van de hier aangetroffen resten heeft in het verleden echter de plaats van de naburige panden bepaald. Zodoende zijn de resten juist 'zichtbaar' door middel van de huidige onbebouwde ruimte.

Van een herinneringswaarde is bij de aangetroffen resten zeker sprake. In het verleden heeft het bouwwerk deel uitgemaakt van de verdedigingswerken van de

Herinrichting Woldpoort-Paardenmarkt te Steenwijk, deelgebied 1: zone Woldpoort, gemeente Steenwijkerland. Een begeleiding van de grondroerende werkzaamheden. Presentatie van de voorlopige resultaten.

stad. Deze verdedigingswerken hebben de oude historische kern haar vorm en *image* gegeven waarmee de stad Steenwijk zich in het verleden heeft, en heden ten dage wil onderscheiden van het omringende platteland.

De resten worden geflankeerd en afgedekt door diverse ophogingslagen. Hierdoor is er sprake van een hoge mate van zowel gaafheid als conservering. De gaafheid scoort iets lager vanwege het gedeeltelijk wegbreken van een deel van de resten. In de binnenstad van Steenwijk heeft enkel sporadisch onderzoek plaatsgevonden. Dit is veelal uitgevoerd door niet officiële instanties en slechts fragmentarisch of soms in het geheel niet gepubliceerd. Een eerste officiële documentatie van delen van de voormalige verdedigingswerken van de stad Steenwijk maakt het dat aan de aangetroffen resten als zeldzaam en zeer informatief aangemerkt kunnen worden. Daarnaast maakt de Woldpoort deel uit van een oudere fase van verdedigingswerken rond de stad. Een fase van de stadsverdediging waarover nog maar een zeer geringe hoeveelheid kennis voorhanden is.

De ensemblewaarde scoort eveneens hoog. Hierbij kan aangesloten worden bij het criterium *herinneringswaarde* en informatiewaarde. De resten vormen één van de schakels van de complexe constructies, opgeworpen en gebouwd ter bescherming van de stad in het verleden.

De wijze van constructie van de Woldpoort is representatief voor die van meerdere stadspoorten in Nederland in de late 14e en 15e eeuw.

4.3 Aanbevelingen

De aangetroffen resten zijn van grote archeologische waarde. Dit maakt behoud *in* of *ex situ* wenselijk. Behoud *in situ* betekent dat de aanwezige resten op de huidige locatie, in de huidige staat en situatie behouden zullen blijven.

Indien behoud *in situ* van de archeologische resten door planvorming onmogelijk is, kan gekozen worden voor behoud *ex situ*. Hierbij worden de aanwezige resten en hun samenhang met de omgeving geheel en gedetailleerd gedocumenteerd conform de door de overheden gestelde regels.

Het bevoegd gezag; gemeente Steenwijkerland, in samenwerking met de regioarcheoloog en/of provinciaal archeoloog van Het Oversticht, is de instantie die een officieel besluit neemt over behoud *in situ* of behoud *ex situ* (opgraven).

Indien besloten wordt dat de vindplaats niet *in situ* kan worden behouden, dan wordt geadviseerd de vindplaats op te graven. Een archeologische opgraving behoort plaats te vinden op basis van een Programma van Eisen (PvE). Dit PvE dient voor aanvang van de opgravingswerkzaamheden te worden opgesteld door een senior-archeoloog en geaccordeerd door het bevoegd gezag.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek kan contact opgenomen worden met de projectleider van dit onderzoek, tevens auteur, dhr. ██████████ (RAAP) en/of met de regionaal archeoloog mevr. ██████████ (Het Oversticht).

Literatuur

Augusteijn, J., 2002. De steden van Noordoost-Overijssel; Blokzijl, Genemuiden, Hasselt, Kampen, Kuinre, Steenwijk, Vollenhove, Zwartsluis en Zwolle alsmede Grafhorst en Wilsum. *Historische plattegronden van Nederlandse Steden, deel 9.1: Overijssel*. Uitgeverij Canaletto, Alphen aan den Rijn.

Berghe, K.J. van den, 2006. Onderzoeksgebied Woldpoort-Paardenmarkt te Steenwijk, gemeente Steenwijkerland; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek RAAP-rapport; 1309. RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Amsterdam.

Overzicht van figuren

Figuur 1. Resultaten bureauonderzoek (losse bijlage).

Figuur 2. Situatie rond 1557. Jacob van Deventer.

Figuur 3. Situatie rond 1581. Johan van den Kornput.

Figuur 4. Situatie rond 1592. Frans Hogenberg.

Figuur 5. Situatie rond 1649. Johan Blaeu.

Figuur 6. Gezicht op de Woldpoort rond 1800.

Figuur 7. Oostzijde waterleidingsleuf. 01-04-2008.

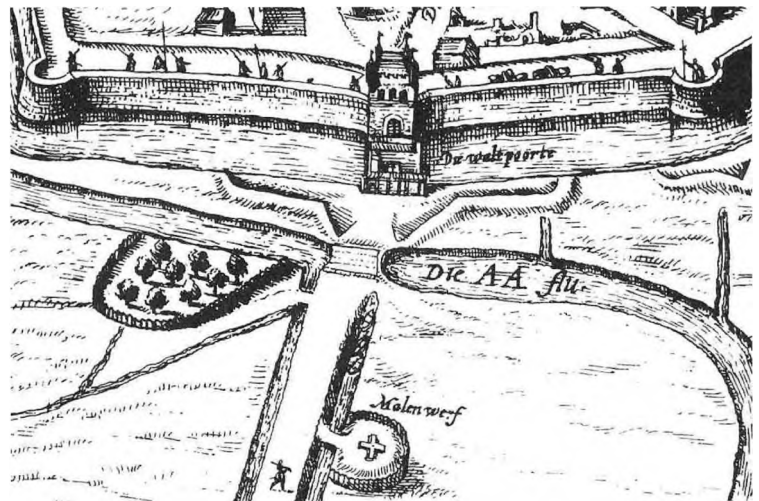
Figuur 8. Westzijde waterleidingsleuf, zuidelijke deel. 01-04-2008.

Figuur 9. Doorgebroken en kruisende muur. 04-04-2008.

Figuur 10. Doorgebroken en kruisende muur, overzicht naar het westen.

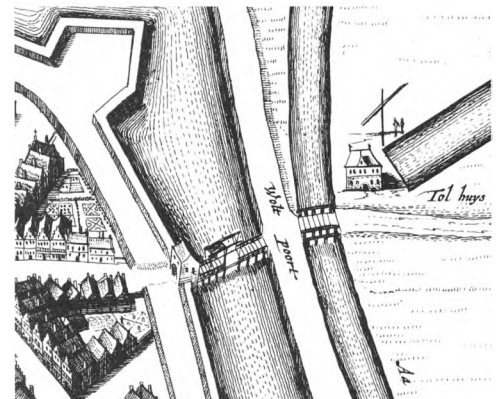
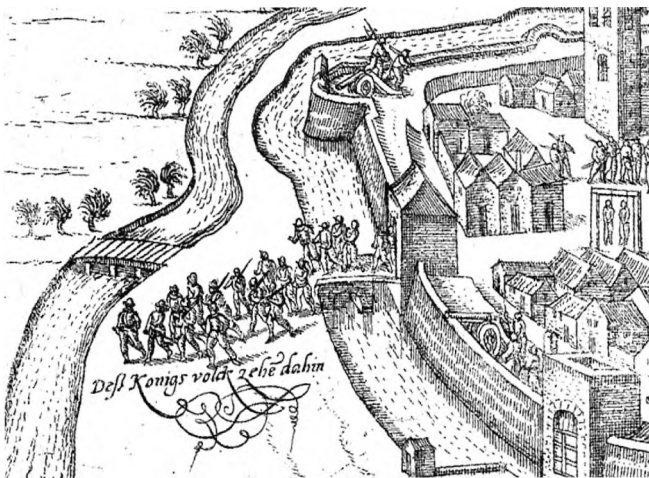
Figuur 11. Doorgebroken en kruisende muur, overzicht naar het oosten.

Figuur 12. Globale ligging aangetroffen muurresten(losse bijlage).

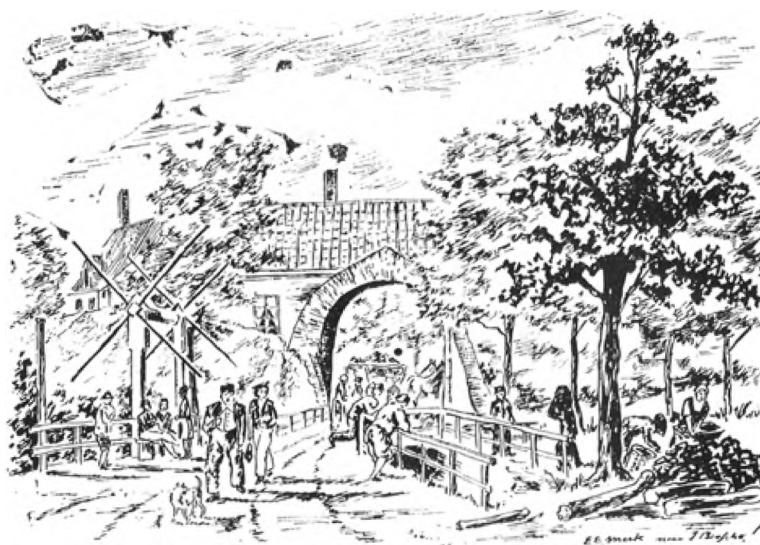
Figuur 2.

Figuur 3.

Figuur 4.

Figuur 5.

Figuur 6.

Figuur 7.
Oostzijde
waterleidingsleuf.
01-04-2008.

Figuur 8.
Westzijde
waterleidingsleuf,
zuidelijke deel. 01-
04-2008

Figuur 9.
Doorgebroken en
kruisende muur.
04-04-2008.

Figuur 10.
Doorgebroken en kruisende muur,
overzicht naar het
westen.

Figuur 11.
Doorgebroken en kruisende muur,
overzicht naar het oosten.

